

Een Vlaams-conservatieve versie van het milieuoptimisme?

Recensie van

Natuurlijke ongehoorzaamheid. Apologie voor een ordeverstoring,
Gerard Bodifée,
Pelckmans, Kapellen, 1997.

De stelling die Bodifée in zijn laatste boek verdedigt, is eenvoudig en roept bij eerste lezing weinig wrevel op: de mens moet zich niet neerleggen bij wat de natuur zou voorschrijven. Niet gedomineerd door instincten, kan de mens keuzes maken. Hoe Bodifée deze stelling 'beargumenteert', welke conclusies hij hieraan vastknoopt, zijn echter een ander paar mouwen. Bodifée is niet altijd even eenduidig, of beter gezegd: hij hanteert een aantal grove indelingen en opvattingen, die hij tracht te milderen of verdoezelen door zijbeschouwingen.

Wat Bodifée in werkelijkheid beoogt, is de terugkeer naar een klassiek, toch wel christelijk mens- en natuurbeeld, met als belangrijk element een kloof tussen de mens en de rest van de natuur. Bodifée karakteriseert de natuur als vijandig, gevaarlijk. In de natuur heerst onvermijdelijk de *struggle for life*:

"Agressiviteit, geweld en uitbuiting zijn de normale methoden waarvan zij zich bedient voor de ontplooiing van het leven" (13). Natuurlijk komt ook de mens uit de natuur, maar de mens overwint zijn 'natuurlijke' neigingen omdat "in zijn bewustzijn ook de weerzin ontwaakte tegen deze wijze van leven" (14). Dit ontwaken betekent een voortdurend gevecht om de morele waarden te laten primeren op een 'natuurlijk bestaan'. Daartoe beschikt de mens onder meer over de technologie, die toelaat dat de mens een onevenredig aandeel opeist van de beschikbare grondstoffen en energie.

Natuurlijk kan ook Bodifée niet ontkennen dat deze 'opeising' niet zonder gevaar is. Hier stelt de auteur terecht dat we niet roekeloos mogen omgaan met de natuur. Maar we mogen ons evenmin laten meeslepen door gevoe-

lens van minderwaardigheid, en zeker niet door schuldgevoelens. Termen als de 'parasiet' (M. Serres) of de kanker-metafoer (E. Vermeersch) zijn voor Bodifée zonder meer weerzinwekkend. Goed, de mens verwoest de aarde, maar tegelijkertijd moeten we trots zijn op onze dominantie; ons technologisch kunnen is zonder weerga in de geschiedenis!

Even wordt het interessant als Bodifée treffend de paradox aan de kaak stelt dat juist dié generatie die het ecologisch probleem aan de orde heeft gesteld, tegelijkertijd op nooit geziene schaal is gaan produceren en consumeren. Zijn verklaring hiervoor is echter nogal teleurstellend simpel: de paradox moet in verband gebracht worden met "dat andere opmerkelijke fiasco, dat van de meirevolutie in '68" (31). De mei achtentzestigsters ontbeerden volgens de auteur elk hoopvol perspectief, ze hebben zich later enkel verloren in consumentisme, cynisme, zelfverachting, etc. *En hier ligt volgens Bodifée de knoop van de ecologische crisis.* Enkel als we terug een hoopvol perspectief ontwikkelen, waarin de mens terug trots wordt over zichzelf, kunnen we de concrete ecologische problemen oplossen. Hiertoe moeten we terug aansluiting zoeken bij het humane streven, zoals dat tot uiting komt in de klassieke mensbeelden. De mens moet terug opgevat worden als heerser over de aarde, over de dieren en de planten. Of nog sterker: "Wie zich in zijn denken en voelen verenigt met het streven van de mensheid, begrijpt dat wat zich voltrekt geen afbraak is, maar een schepping" (37).

Deze klassieke tweedeling tussen mens en natuur combineert Bodifée met een dynamische natuurvisie, zoals we die ook terugvinden bij de hedendaag-

se milieuovertuigingen (cf. het artikel van U. Melle hieromtrent in Oikos N°5). Omdat het leven voortdurend in conflict is met natuurwetten, wordt het leven gekenmerkt door een onzekere afloop. Het is dus 'des levens' dat de mens de aarde verstoort. De omwenteling op aarde door de komst en de verspreiding van de mens brengt het leven dus niet alleen slagen toe, "maar zij tilt het op een hoger niveau van vitaliteit en activiteit..." (85). Verstoren we door onze expansie de aarde, dan mag dit volgens Bodifée "niet als een verwijt bedoeld zijn. Het moet eerder als een loftuiting klinken" (103).

Ecologen die de verwoesting van de aarde aan de kaak stellen, zitten volgens de auteur goed fout: "...de aarde werd ziek verklaard door ecologen die het leven met redelijkheid verwarren en de toekomst met zekerheid... De natuur, zo vrezen zij, is kwetsbaar en de aanslagen die op haar gepleegd worden zijn levensbedreigend" (133). Maar repliceert Bodifée: "Rust en stabiliteit heeft deze planeet nooit gekend sinds zij tot leven kwam" (134).

"De ongehoorzaamheid van de mens die de natuurwetten overtreedt, is een natuurlijke daad. Maar zeker geen ongewenste... Hoe ongewenst de [ecologische] schade ook is, zij betekent niet dat de mens bezig is de natuur te verwoesten, wel dat hij haar niet langer slaafs gehoorzaamt" (136). Dit betekent echter niet dat er geen nood zou zijn aan "...een pragmatisch beleid van natuurbehoud of herstel van het traditionele natuurlijk milieu" (136).

Volgens Bodifée moet een menselijke ecologie meer omvatten dan materiële aspecten: "De ecologische bekommernis die zich op dit ogenblik in de

geïndustrialiseerde wereld manifesteert, richt zich te eenzijdig op de biologische bestaansvoorwaarden van de mens..." (139). Er is dan ook volgens Bodifée nood aan een ecologie die "de aarde niet ziek verklaart omdat zij een transformatie ondergaat in de handen van de mens, en die de mens niet veroordeelt omdat hij het menselijk bestaan uitbreiding geeft op de aarde ... Deze ecologie begrijpt dat het leven altijd bezig is de bestaande orde te verstoren..." (140).

Ik kan niet anders dan het met Bodifée op een aantal punten fundamenteel oneens zijn, en ik zal vier punten bespreken.

1. Met zijn retro mens- en natuurbeeld, gaat Bodifée (bewust?) voorbij aan de omvangrijke milieufilosofische literatuur. Daarin wordt de klassiek-westerse houding tegenover de natuur – mens als heerser over de schepping – aangeduid als medeoorzaak van de ecologische crisis. Bodifée had minstens met de auteurs die deze stelling verdedigen in debat kunnen gaan, alvorens net datgene als oplossing naar voor te schuiven wat vele milieufilosofen aanduiden als medeoorzaak.

Ook de kloof tussen mens en dier is bij Bodifée breder dan ooit. De mens typeert hij als een hoger, ethisch, voelend wezen, en de rest van de natuur en in het bijzonder de dieren als agressief, niet-voelend, enkel geleid door 'bestiale instincten'. Net na het lezen van '*Natuurlijke Ongehoorzaamheid*' werd mijn aandacht getrokken door het boek '*Wanneer olifanten huilen. Het gevoelsleven van dieren*' (J. Masson & S. McCarthy, Vasallucci, Amsterdam, 1997). Daarin wordt met vele voorbeelden geargumenteed dat de kloof tus-

sen mens en dier wel eens veel kleiner zou kunnen zijn dan we zelf vermoeden. En naast een onbevangen kijk naar het leven van dieren (anders dan de negatieve bril van Bodifée), wordt er de gangbare wetenschappelijke benadering van dieren getypeerd. En deze komt grotendeels overeen met die van Bodifée: dieren hebben geen gevoelens, of als ze er toch al toegeschreven krijgen, zijn het vooral negatieve. Dieren moeten opgevat worden als geperfectioneerde machines, waarvan het gedrag volledig *functioneel* te verklaren is (bvb. in functie van overdragen van de genen). Heel even verlaat Bodifée dit reducerend perspectief, als hij stelt: "Dieren kunnen blijk geven van gevoelens die dicht in de buurt komen van ... een aanleg tot ethiek, of er zelfs effectief mee overeenstemmen" (108). Maar de voorbeelden die Bodifée geeft, sluiten perfect aan bij de gangbare typering blootgelegd door Masson en McCarthy. Het zijn voorbeelden van hoe "soms verschillende soorten tot een *functionele* samenwerking komen ..." (121, eigen cursivering). Bij de dieren bestaan volgens Bodifée enkel *gedrag*spatronen, die ontstaan zijn omdat zij evolutionair voordeel bieden. En zoals ook Masson & McCarthy opmerken, is het voor mensen die zich opstellen als heerser en manipulator van dieren comfortabel om te veronderstellen dat dieren geen gevoelens kennen.

2. Het verwijt dat Bodifée maakt aan de ecologen, namelijk dat ze geen aandacht hebben voor de niet-materiële aspecten van het menselijk welzijn, is te laag-bij-de-gronds om er veel woorden aan vuil te maken. Heel wat belangrijke milieuauteurs hebben juist veel aandacht gegeven aan deze aspecten (cf. ook het in memoriam R. Bahro in dit nummer).

.....

3. Waar ik echt van gruwel, is de vergoelijking door Bodifée van de ecologische crisis: "De ecologische schokken die de aarde thans treffen, kunnen wellicht beter geen crisis genoemd worden, maar de groeistuipen van een levenskrachtige planeet" (85). De moed zinkt me in de schoenen om nog te argumenteren tegen een dergelijk cynische benadering van de ecologische crisis. Broeikasewerking, hormoonverstorende chemicaliën, kankerverwekkende dioxines, kappen van het regenwoud, ...allemaal details in de grootse ontwikkeling van de mensheid? En het biologisch succes van de mens op aarde, de demografische explosie, nog zo'n zinvol teken van het zich ontwikkelende leven? De inhoud van het UNICEF-rapport *The State of World's Children 1998*, namelijk dat elk jaar zeven miljoen kinderen sterven aan ondervoeding: nog zo'n positief op te vatten 'groeistuip'?

4. In feite spoort de futiliteit van de oplossing die Bodifée aanreikt voor de ecologische crisis met zijn ontkenning ervan. Voor hem zit de oplossing in het ontwerpen en uitdragen van een nieuw hoopvol perspectief, gestoeld op klassieke mens- en natuurbeelden. Natuurlijk hebben we nood aan een hoopvol perspectief, maar gelet op de complexiteit en de urgentie van de vele problemen, is het enkel naar voor schuiven van een mentaliteitswijzing bedroevend pover.

Ik kan enkel besluiten dat Bodifées stellingen verre van neutraal zijn. Zij passen integendeel naadloos in het vertoog van het *establishment*, dat evenzeer de ecologische crisis minimaliseert of probeert goed te praten, om verder te kunnen doen waar het mee bezig is. Dat establishment heeft er met Bodifée een ge oefende apologeet bijgekregen.

Dirk Holemans